

НАРОДНА МЕТЕОРОЛОГІЯ УКРАЇНЦІВ ПОЛІССЯ У КОНТЕКСТІ МІЖСЛОВ'ЯНСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Т е а е н а і а д А А Ї В І Т А Е ×

Народна метеорологія — сукупність прикмет, пов'язаних з прогнозуванням погоди, невід'ємний елемент системи народних знань поліщукув. Полісся справедливо оцінюється як одна з архаїчних зон слов'янського світу. Саме поліські свідчення про матеріальну і духовну культуру, мову, громадське і сімейне життя тощо часто для славістів є відправною точкою у реконструкції найдавніших етапів історії слов'ян. Проте, внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, значна частина мешканців північних районів була відселена, що призвело до руйнування культурної та мовної єдності. Чорнобильська катастрофа прискорила тенденцію відмирання, а то й зникнення набутих поліщуками протягом століть народних знань, звичаїв, обрядів, скарбів усної та музичної творчості, які були особливо цінними для національної культури та науки. Полісся як історико-культурне явище привертало увагу вчених різних наукових профілів, насамперед етнографів та славістів¹. Проте народні знання поліщукув, а особливо метеорологічні, так і не були належним чином досліджені.

Метеорологічні прикмети наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. записували етнографи та фольклористи серед українців², росіян³, білорусів⁴, поляків⁵, болгар⁶, словаків⁷. Інколи записи народних метеорологічних прикмет, головним чином східнослов'янських народів, були прив'язані до окремих населених пунктів, що давало можливість точніше простежити їх достовірність⁸. Російський дослідник А. Єрмолов, аналізуючи погодні прикмети в росіян, для порівняння залучав велику кількість матеріалів інших європейських, і, насамперед, слов'янських народів⁹.

Традиційні метеорологічні прикмети і спостереження українців Полісся доцільно згрупувати у дві семантичні групи. Це прикмети, які дозволяють прогнозувати погоду на короткий час (від кількох годин до кількох днів), на тривалий строк (період від кількох днів до кількох сезонів). Значне місце у народній практиці поліщукув посідали також прикмети, в яких передбачався не просто характер погоди, а й те, як вона впливатиме на майбутній урожай.

Найпоширенішими на Поліссі, як і скрізь в Україні та у інших народів, були прикмети, що дозволяли прогнозувати погодні зміни протягом найближчого часу за нічним небом, яскравістю зірок і Місяця, особливостями сходу і заходу Сонця тощо. Досить часто в окремих населених пунктах робилися певні уточнення погодніх прикмет, щоб забезпечити більшу точність прогнозів. Так у с. Мелені Коростенського р-ну на Житомирщині говорили: як сонце заходить за хмару — завтра буде дощ; у с. Бежи цього ж району уточнювали: як сонце заходить у сиву хмару, буде дощ, а як в чорну — погода¹⁰. “Заходить сонце за три хмари, значить на третій день буде дощ, а як за две хмари, то буде негода, а як одна хмара, до буде погода” (с. Вишевичі Радомишльського р-ну Житомирської обл.).

Такі явища природи, як хрести, стовпи, вінці та круги навколо сонця та місяця (гало), досить часто незрозумілі поліщукам у минулому, були провісниками близької зміни погоди. Хоч наші предки не могли докладно пояснити ці явища, проте вони помітили, що з ними пов'язані певні погодні зміни. “Як стоять стовби зімою, до на мороз сільний” (с. Небрат Бородянського р-ну Київської обл.). “Як місяць повни да огородяни жовтим, то то же на негоду воно” (с. Немовичі Сарненського р-ну Рівненської обл.). “Як місяць обдунеться, то погода буде міняться” (с. Любарка Народицького р-ну Житомирської обл.).

Спостерігаючи за місяцем, особливо у його першій фазі, поліщуки прогнозували погоду не лише на найближчий час, а й на весь наступний місяць. Вони вірили, що з появою молодика починаються дощі. “Як молодий місяць настає, то треба, щоб рога вмочив” (с. Українка Малинського р-ну Житомирської обл.). Білоруси також говорили, що він повинен “обмитися”¹¹. Якщо ж опадів не було, то сподівалися, що дощитиме на повному місяці. У більшості населених пунктів центрального Полісся помічали, що коли молодик зійде ріжками донизу, то протягом наступного місяця дощитиме. “Роги молодика вниз — поли вгору” (с. Забріддя Черняхівського р-ну, Жито-

мирської обл.). “Як місяць показав роги догори, холоши можна опускати, а як опустив до низу, то треба холоши піднімати” (с. Романівка Новоград-Волинського р-ну Житомирської обл.). Подібні пояснення можна віднайти й у інших народів. Так, моряки Архангельської губернії, спостерігаючи за місяцем, прагнули дізнатися про свій вихід у море: “Луна лежить — помор стоить; луна стоить — помор лежить”¹².

Наступна група прикмет пов’язана зі спостереженнями за атмосферними явищами. “Як вода западає у колодезі, то ще буде дощ. Те, що витягло, то те вилле назад” (с. Кам’янка Березнівського р-ну Рівненської обл.). “Як радуга воду набирає в Уши, то кажуть — вже дощу не буде” (с. Залісся Чорнобильського р-ну Київської обл.). “Як дощ іде і баньки дмутця, так ще буде дощ” (с. Бобрик Броварського р-ну Київської обл.). Практично всюди на Поліссі помічали, що відсутність роси передбачає опади.

До головних ознак, які свідчать про наближення опадів, метеорологи відносять зниження атмосферного тиску і збільшення вологості повітря. Ці зміни можна простежити і в навколишньому середовищі. Насичене вологою повітря стає більш прозорим, віддалені звуки чути чіткіше. Жителі населених пунктів, наближених до залізниці, помічають, що перед дощем краще чути гуркіт поїзда. На підвищення вологості реагують і гігроскопічні предмети. Всюди на Поліссі зазначають, що сіль стає вологою перед дощем влітку або перед відлигою взимку: “Як соль одсирває, то погода буде сира” (с. Колки Дубровицького р-ну Рівненської обл.), подекуди поліщуки помічають гігроскопічність інших предметів: гречаної соломи (с. Білогірська Києво-Святошинського р-ну Київської обл.), тютюну (с. Пашківка Макарівського р-ну Київської обл.), а в с. Пісківка Бородянського р-ну Київської обл. казали, що перед дощем гречка та просо краще вимолочуються.

Зміну погоди прогнозували й за тим, як горить вогонь у печі, як виходить з хатніх димарів дим, за жаром, попелом, сажею. “Дим з комена, як іде стовбом, до значить буде погода, а як іде розкідисто, значить — на негоду” (с. Варовичі Поліського р-ну Київської обл.). “Гуде у пече на вїєтер” (с. Феневичі Іванківського р-ну Київської обл.). “Як у хаті сажою чутно, запах такий, значить буде дощ” (с. Липівка Макарівського р-ну Київ-

ської обл.) Проте вчені вважають, що ці прикмети не мають великого прогностичного значення. Вони відбивають вже існуючі погодні умови і лише свідчать про незмінність погоди найближчим часом.

У народній метеорології є багато прикмет, підґрунтям для яких слугували спостереження за поведінкою птахів, тварин, комах. Переважно вони пов’язані зі свійськими тваринами, оскільки саме поряд з ними проходило життя селян. Після приручення чутливість тварин до атмосферних процесів дещо знизилась, але в основному прикмети-прогнози, пов’язані з ними, достовірні.

Насамперед варто відзначити велику кількість прикмет, пов’язаних із поведінкою пернатих. Як і всюди в Україні, поліщуки помічали, що гуси, качки, кури перед дощем купаються у піску, щупаються, рано сідають на сідало. “Курі кублятця у песку да ще й як трасетца, то буде дощ, а як покублїлася, не страслася да пошла, то не буде дощу” (с. Левковичі Овруцького р-ну Житомирської обл.). “Як оце курка хвостом мете, то здоровий вітер буде” (с. Мар’янівка Радомишльського р-ну Житомирської обл.). “Півень, як на ноч співає, то на перемену погоди” (с. Тетерівське Іванківського р-ну Київської обл.). “Певень як стане співать то наспїває хоч дощу, а хоч снегу” (с. Потаповичі Овруцького р-ну Житомирської обл.). Польська ж прикмета зазначає, що спів півня не завжди віщує зміну погоди¹³. Відчуваючи холод, гуси та качки ховають голову під крило та стають на одну ногу. “Гусі голову ховають під крило і ноги під кріла — то вже на холодну погоду” (с. Товстий Ліс Чорнобильського р-ну Київської обл.).

Кішка у багатьох народів планети наділена магічними властивостями. Спостерігаючи за її поведінкою, можна передбачити прихід гостей, несподівану хворобу чи нещастя, а також погоду. Маючи прекрасні термометричні здібності, кішки здавна зажили собі слави добрих помічників у визначенні погодних змін. “Кот вістїюбітца на полу, лягає у холодне место — буде тепло” (с. Хочине Олевського р-ну Житомирської обл.). “Коти качаютьця на метелицю” (с. Красятічі Поліського р-ну Київської обл.). “Кот, як у клубочок скрутїтца, то буде холодно, а як віпрамляєтца, то буде тепло” (с. Немовичі). Подібними властивостями, але

дещо меншою мірою, володіють й інші свійські тварини. Так велика рогата худоба, що проводить більшість часу на пасовищі, чутлива до погодних змін. “Як має бути дощ, то корова махає хвостом і на спині кладе хвоста” (с. Старий Дорогинь Народицького р-ну Житомирської обл.). “Корові ревіло роблять: ревуть да порутца — на дощ” (с. Ремчиці Сарненського р-ну Рівненської обл.). Зовсім мало збереглося прикмет при спостереженні за кінями. Сучасні інформатори практично не зазначають їхніх прогностичних властивостей. Можливо, це пов'язано з тим, що у роки радянської влади селяни не утримували в господарствах коней, то ж ми послуговуємося головним чином лише прикметами, записаними на початку ХХ ст. “Коні крішут — на дощ. Коні хрупуть на негоду, пирхають на дощ”¹⁴.

Гарними синоптиками зарекомендували себе бджоли. Вони мають чудовий зоровий апарат, винятковий нюх, наділені різноманітними механорецепторами, які сприймають вологу, температуру і миттєво реагують на погодні зміни. Наявність великої кількості метеорологічних прикмет за бджолами в українців, росіян та інших народів, їхня подібність може слугувати гарантією достовірності¹⁵.

Мешканці дикої природи також були об'єктами для метеорологічних спостережень. Прогнози головним чином будувалися на основі поведінки птахів (горобці, ворони, сороки, лелеки, ластівки). “Ворони на дощ крічать і шукають, де густе дерево і туди залазять, щоб дощ не так мочів” (с. Товстий Ліс). “Горобці ховаються у снопи — на мороз” (с. Синів Гощанського р-ну Рівненської обл.). У наш час практично не збереглося прикмет, які б передбачали погоду за поведінкою лелеки. На початку ж ХХ ст. лише у с. Беги на Житомирщині побутували такі прикмети: “Як бусел несе солону на гніздо — буде дощ, а як ломаку — погода”; “Як бусли кличуть — буде дощ”; “Як бусли в дощ стоять, попускавши голови, довго буде негода”; “Як бусел до схід сонця що-небудь у дзюбі несе, буде дощ”¹⁶. Зоологи пояснюють, що зміна атмосферного тиску викликає своєрідне подразнення спеціальних барорецепторів, закладених у різних частинах тіла птахів, що призводить до зміни їхньої поведінки. Ластівка перед дощем літає низько над землею. Проте тут справа далеко не в ластівках, а у ко-

махах, якими харчуються пташки. Перед дощем повітря стає вологим і комахи не можуть підніматися високо. Тому ластівки ловлять комашню майже над землею.

Людський організм також здатний реагувати на зміни в атмосфері. Самопочуття людини змінюється за кілька днів до помітних змін погоди. Провісниками негоди поліщуки називають сонливість, біль у спині та суглобах, шум у голові тощо.

Численну групу метеорологічних прикмет складають спостереження за рослинами, частина яких виділяє краплинки води перед опадами. Поліщуки помітили, що напередодні дощу “плаче” верба, а у с. Пашківка на Київщині — ще й береза та виноград.

Отже, підгрунтям для короткотермінових прикмет на Поліссі слугували спостереження за небесними світилами, атмосферними явищами, рослинним та тваринним світом тощо. Аналіз цієї групи прикмет дає підстави стверджувати, що українські поліщуки, як і інші слов'янські народи, помічали їхні прогностичні властивості і послуговувалися ними у повсякденному житті. Ці прикмети подібні майже в усіх народів планети.

Довгострокові передбачення погоди базувалися на спостереженнях за широким колом прикмет: окремими метеорологічними особливостями, життям природи — і спиралися на циклічно повторювані явища. Такі прикмети головним чином прив'язані до народного календаря. Присвячення дат церковного календаря святим і мученикам персоніфікувало практично всі 366 днів року і сприяло використанню їх для визначення термінів настання тих чи інших природних явищ, зокрема для передбачення погоди та визначення термінів господарських робіт. Проте до народного календаря включалися лише ті дати і дні, які мають певний взаємозв'язок із характерними сезонними явищами та подіями господарського життя. Таким чином, він не охоплює всі християнські свята, а лише окремі, яким надають особливого значення.

За уявленням українців, на свято Стрітення (2 лютого) припадає зустріч Зими та Літа. (Тут і далі дати подаються за старим стилем). Білоруси зазначали, що в цей день до обіду зима, а після обіду весна¹⁷. За погодою цього дня поліщуки дізнавалися якими будуть весна,

літо, визначали певні умови сільськогосподарських робіт тощо. “Як туолько буде на Стрічення мороз, — буде й весна й льето холодне, а як тепло, так і льето, й весна буде тепла”¹⁸.

У народному календарі українців Полісся можна чітко прослідкувати протягом року певні вузлові точки, за погодою яких передбачали, якими будуть наступні місяці або цілі пори року: це Євдокія (1 березня) та Покрова (1 жовтня). “Як буде тепло на Вдоки, то буде тепла весна” (с. Ремчиці). “На Покрову з якоє сторони в’єтер, до буде с тоє сторони цели год” (с. Барвінки Малинського р-ну Житомирської обл.). Російські селяни також вважали, що “яка Покрова, така й зима”. Інші європейські народи — португальці, італійці, іспанці — за погодою першого дня нового року передбачали характер погоди в січні¹⁹.

Важливими є прикмети, за допомогою яких намагалися передбачити погоду, виходячи зі спостережень у день певного свята. Ці спостереження вивірялися віками і увійшли до народного аграрного календаря жителів Полісся. Головна умова, це дати, які чітко прикріплені до певного числа. Всюди на Поліссі відмічають, що погода на Благовіщення (25 березня) передбачає погоду на Великдень, проте одразу ж додають, що така прикмета не завжди справджується. Ще у ХІХ ст. український етнограф М. Максимович писав про метеорологічні прикмети на Благовіщення, що за словами людей старшого віку, раніше час йшов правильніше, і що вже за їхньої пам’яті він змінився²⁰. День Сорока мучеників (9 березня) зайняв вагоме місце в метеорологічному календарі українців Полісся. У більшості населених пунктів мороз цього дня віщував ще сорок морозів, проте у селах Броварського та Макарівського районів Київщини казали: “Як мороз на Сорок святих, то вже всі морози одийшли” (с. Княжичі Броварського р-ну Київської обл.). Білоруси зазначали, що “калі на Сарокі будзе мароз, ў адзін дзень атойдзе 20 замаразкаў”²¹.

У народному календарі жителів українського Полісся можна виділити певні вузлові точки погоди. Це прикмети, які констатують, що в певні дні чи періоди року зазвичай буває певна погода. Головним чином це приказки, які носять метеорологічні ознаки. “Трещи, не трещи, а Водохрещи пройшли”, — говорили прак-

тично у всіх населених пунктах, а у селах Іванківського, Вишгородського, Броварського та Поліського районів Київської області додавали: “Вже циган кожуха продав, вже буде тепло”.

Важливим у народному календарі був день Святого Миколи. Поліщуки слідували як за літнім Миколаєм (9 травня), так і за зимовим (6 грудня). “До літнього Миколи не буває тепла ніколи, а до зимового Миколи не буває холоду ніколи” (с. Пашківка). “Од Міколи зима, од Міколи й лето” (с. Ст. Дорогинь).

День Апостолів Петра та Павла (29 червня) вважався на Поліссі завершенням літа і початком холодів. “Минув Петро, минуло й тепло” (с. Андріївка Черняхівського р-ну Житомирської обл.). “По Петру, де й по теплу” (с. Бистричі Березнівського р-ну Рівненської обл.). Подекуди початок осені поліщуки пов’язували з днем пророка Ілі (20 липня). “По Ілі, то й по теплі” (с. Завалівка Вишгородського р-ну Київської обл.). “Пріде Іля — наробить гнилля”, — зазначали поліщуки, адже саме в цей час починалися дощі. “Прішов Спас — бери рукавици про запас”, адже вечорами ставало досить прохолодно. В с. Рудьки Чорнобильського р-ну Київської обл. казали, що “зорно до Спаса, летом, до пагода, а пасля Спаса — зорно, дак на холад”. Поступове наближення холодів можна чітко простежити за тим, як ставилися поліщуки до найважливіших свят осіннього календаря: “Пріде Петро — осінні сятко — да віщипне лісток, пріде Іля — да віщипне два, пріде Спас — все до долу шасть” (с. Хочине Олевського р-ну Житомирської обл.). Подібна прикмета побутувала і в білорусів: “Прыйшоў Пятрок — апаў лісток, прыйшоў Іля — апала два, прыйшоў Барыс — усё пагрыз, прыйшоў Міхал — ўсіх з поля паспіхаў”²².

За уявленнями поліщуків, дві половини року впливають одна на одну, тому в народній творчості багато порівнянь зими й літа, весни та осені. “Як мороз пече із осені, то буде літо жаркеє” (с. Жукин Вишгородського р-ну Київської обл.). Білоруси також говорили про літню погоду, порівнюючи її з зимою: “По зимі і літо”²³. У землеробському календарі всі складові частини взаємопов’язані: одна пора року визначається по іншій, а кожен місяць складає пару з протилежним йому місяцем другого півріччя. “Як буде мокри

сентябр місяць, то знов буде весняни таки март місяць — вони так сходяться до купи, як буде мокри той, то й той”²⁴.

Отже, довгострокові прикмети, головним чином прив’язані до народного календаря, у різних слов’янських народів мають значні відмінності, обумовлені їхнім історичним розвитком, особливостями спілкування з сусідніми народами та запозиченням досвіду в прогнозуванні погоди.

Вплив погоди на майбутній урожай. Землеробський характер господарських занять поліщуків зумовлював цілковиту залежність успішного проведення сільськогосподарських робіт, а відтак і добробуту селянина, від природно-кліматичних умов. Усвідомлення цього вимагало спостереження за навколишнім середовищем. На Поліссі, як і всюди в Україні, широко відомі прикмети, які відбивають основну мету спостережень селян за погодою: забезпечення їхньої життєдіяльності. Специфічна особливість цих спостережень виявляється у тому, що часто передбачають не характер майбутньої погоди, а її вплив на господарське життя. “Як холодний май, то буде каша й коровай”. “Як май холодний, то роук хлібородни”²⁵.

Важливого значення надавали на Поліссі першому грому, який супроводжувався різними обрядами, що мали, за народною уявою, забезпечити здоров’я та благополуччя людям протягом наступного року. Серед них найбільш розповсюджені: притулитися спиною до дерева, перекотитися по землі, умитися чи облитися водою тощо²⁶. Крім того, поліщуки передбачали, яким буде урожай наступного року. “Як перші раз загреміть на голи лес, до на неврожай” (с. Ялцівка Малинського р-ну Житомирської обл.). Росіяни Рязанщини про майбутній врожай судили по тому, з якого боку чувся перший грім — якщо з півдня, то до гарного врожаю, із заходу — посереднього, зі сходу та півночі — поганого²⁷.

Спостерігаючи за поведінкою птахів, тварин, комах, наші предки теж прагнули визначити, яким буде майбутній урожай. Так, урожайність року селяни центрального українського Полісся передбачали за поведінкою лелеки: “Як бусел яйце викине, то за яйце купиш хлеба, а як дитя викине, то й за дитя не купиш” (с. Йосипівка Малинського

р-ну Житомирської обл.). Білоруси ж зазначали, що лелека яйце викидає з гнізда в голодний рік. Якщо ж він викине бусленя, то голод буде тривалим²⁸.

Всюди на Поліссі для визначення молочного чи медового року слідкували за метеликами: “Як метелика белого побачиш, до буде молошни год, а як рижого — до медовий год” (с. Товстий Ліс). Таким чином, можна було передбачити, яким буде наступний рік: багатим на траву чи на садовину, припускали, що для першого потрібно більше вологи, а для другого — більше сонця. Підтвердженням цього є білоруська прикмета: “Кали год сухой — купляй пшолку, а кали мокрый — кароўку”²⁹.

Болгари та інші слов’яни вважали, що лише вологі роки є урожайними: “Кишова година — пълна мъшина; сушава година — праздна мъшина” (Вологий рік — повний мішок; рік сухий — мішок порожній)³⁰.

Початок травня — важлива пора у народному сільськогосподарському календарі. Тут дійсно кожен день рік годує, тому ця пора багата на прикмети, які пов’язані з прогнозуванням майбутнього урожаю. У болгар юрївські обряди носили переважно скотарський характер, тоді як у сербів, хорватів, білорусів, українців, росіян — аграрний та скотарський³¹. “На Юр’я як є роса, до будуть проса”³². “Як ворона сховається на Юрія в житі, значить буде добрі урожай” (с. Йосипівка).

Багато народних прикмет вказує на значення морозів, снігу та інею для майбутнього врожаю. До таких належать метеорологічні прикмети і ворожіння про погоду, врожай, господарські умови весни та літа за кількістю снігу, інею, бурульок у певні дні та періоди зимового циклу свят — у грудні, напередодні та після Різдва святих. “Як зима без снігу, то не буде хліба”³³. На значення снігу вказували також метеорологічні прикмети інших народів. Так, зокрема, болгари повторювали: “Снежна година — плодородна година”³⁴. Поліщуки відмічали важливу роль інею для майбутнього урожаю: “Треба запомнить у який день перший іней був, тоде у теї день треба садить, сеять, тоде буде гарний урожай” (с. Мироцьке Києво-Святошинського р-ну Київської обл.). У більшості населених пунктів Київщини (сс. Білогородка, Липівка, Товстий Ліс, Залісся) наявність інею віщувала гарний уро-

жай гречки. На Олевщині ж зазначали, що іній дуже корисний для врожаю зернових культур: “Як на кутю, на первий день іней є, то буде зрожай на перве — на житечко, а еслі на Нови год іней, то на мелоч зрожай, на городіну, на овес, на ячмінь”³⁵.

Подекуди для передбачення врожаю слідкували за бурульками. Вони віщують врожай грибів (с. Варовичі), льону (с. Пилиповичі Новоград-Волинського р-ну, сс. Мелені, Йосипівка, Липівка), конопель (с. Опачичі Чорнобильського р-ну Київської обл.), жита, пшениці (с. Липівка), проса (с. Студениця Коростишівського р-ну Житомирської обл., с. Варовичі), ячменю (с. Заньки Радомишльського р-ну Житомирської обл., с. Феневиці), картоплі (с. Жукин), картоплі, городини (с. Товстий Ліс, с. Удрицьк Дубровицького р-ну Рівненської обл.). Білоруси за бурульками прогнозували врожайне літо³⁶, а росіяни передбачали гарний льон, коноплі, овочі, зернові тощо³⁷.

Тісно пов'язані з кількістю снігу взимку кількість опадів весною та влітку, а відповідно і погодні умови, сприятливі для вирощування врожаю: “Як проти Нового году зірок багацько, то буде урожай на все” (с. Українка). “Як на Кутю зорно, до буде грибов багато”³⁸. Вогкий і дощовий рік є для поліщуків урожайним роком, то ж і не дивно, що вони прогнозують таким чином урожай грибів за кількістю зірок. У с. Мелені на Житомирщині інформатори уточнюють, що зорі на кожну Кутю Різдва святих віщують відповідні врожаї грибів наступного року, тобто таким чином можна й передбачити опади в певні періоди року: “Як на Першу кутю багато зорок, то будуть рости микольніє грібі (кінець травня — початок червня), як на багату Кутю багато зорок, то вродить багато грибов летом, а як на Голодну багато зорок, то будуть позніє грібі”.

Отже, подібно до довгострокових прикмет прогнозування погоди у поліщуків та інших слов'янських народів існують значні відмінності при прогнозуванні врожаю. На них позначилися природно-кліматичні та господарські особливості розвитку слов'янських народів.

Проведене дослідження дає можливість зробити такі висновки. З'ясовано, що в короткотермінових прикметах поліщуки послуговувалися спостереженнями за небесними світилами, явищами природи, рослинним та

тваринним світом тощо. Довгострокові прикмети, головним чином, прив'язані до народного календаря. Визначено, що серед метеорологічних прикмет велику групу складає прогнозування врожаю. Поліщуки, спостерігаючи за навколишнім середовищем, прагнули дізнатися про сприятливі умови майбутнього достатку. Досліджено, що народний досвід поліщуків у прогнозуванні погоди має багато спільного з іншими слов'янськими народами. Найбільша подібність простежена серед короткотермінових прикмет. Особливо багато відмінностей серед прикмет при прогнозуванні врожаю.

У цілому підтверджується можливість використання в якості показників строків проведення польових робіт і різних агротехнічних заходів. У зв'язку з цим доцільно уважніше розглядати традиційні спостереження і прикмети, які відносяться до сільськогосподарського виробництва, зокрема з точки зору науково-практичного значення.

1. Полесье и этногенез славян: Предварительные материалы и тезисы конференции. — М., 1983; *Гура А. В., Терновская О. А., Толстая С. М.* Материалы к полесскому этнолингвистическому атласу // Полесский этнолингвистический сборник: Материалы и исследования. — М., 1983; *Толстые Н. И. и С. М. К.* вопросу о белорусско- (полесско-) болгарских этнолингвистических соответствиях // Бюлетин за съпоставително изследване на българские език с други язици. — София, 1976; *Общественный, семейный быт и духовная культура населения Полесья.* — Минск, 1987; *Полесье. Материальная культура.* — К., 1988; *Київське Полісся: (Етнолінгвістичне дослідження).* — К., 1989; *Полісся: Етнікос, традиції, культура.* — Луцьк, 1997; *Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження.* Вип. I. Київське Полісся. — Львів, 1997 та інші.

2. *Гринченко Б. Д.* Етнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях. — Чернигов, 1895. — Вып. I; *Василенко В. И.* Метеорология и земледелие по украинским народным воззрениям с программой для собирания материалов. — Полтава, 1902; *Кравченко В.* Этнографические материалы, собранные В. Гр. Кравченко на Вольни и в соседних с ней губерниях // Труды Общества исследователей Вольни. — Житомир, 1911. — Т. 5; *Кравченко В.* Звичаї у селі Забрідді та по деяких інших, недалеких від цього села місцевостях Житомирського повіту на Волині: Етнографічні матеріали, зібрані Кравченком Васильом. — Житомир, 1920; *Максимович М. А.* Собрание сочинений. — К., 1877. — Т. II; Труды этнографо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским русским географическим обществом. — СПб., 1872. — Т. I.

3. *Агринский К.* Русские народные приметы о погоде и их значение для практической метеорологии и сельского хозяйства. — Саратов, 1899; *Ушаков Д.* Материалы по народным верованиям великоруссов // Этнографическое обозрение. — 1896. — № 2-3; *Смоленский А. В.* Сборник народных примет о погоде. — М., 1913.

4. *Никифоровский Н. Я.* Простонародные приметы и поверья, суверные обряды и обычаи, легендарные сказания о лицах и местах. — Витебск, 1877; *Сержпутьский А.* Прымхі і забабоны беларусаў-паляшукі. — Менск, 1930.

5. *Gustawicz B.* Podania, przesady, gadki i nazwy ludowe w dziedzinie przyrody / Zbiór wiadomości do antropologii krajowej wydawany staraniem Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie. — Krakow, 1881. — Т. V; *Kolodziejczyk E. Z.* Andrychowa. Wierzenia i przesady. — Lud. — 1910. Т. XVI; *Rybowski M.* Diabeł w wierzeniach ludu polskiego (z okolic Biecza). — Lud. — 1906. — Т. XII; *Rok polski w życiu, tradycji i pieśni.* Przedstawili Zygmunt Gloger. — Warszawa, рік видання невідомий.

6. *Вацов С.* Народна метеорологія. Сборка от български народни поговорки, пословици, правила и предсказания за времето. — София, 1900.

7. *Sochan P.* Co si slovensky lud o dazdi rozprava // Slovenska nedela. — 1930. — № 2, 9, 11; *Ake bude rosasie?* Hospodarsky kalendár. — 1926. — № 13; *Zvierata — rogoroci rosasia* // Narodny hlasnik. — 1901. — № 34.

8. *Яковлев Г.* Пословицы, поговорки, крылатые слова, париметы и поверья, собранные в слободе Сагунах Острогжского уезда // Живая старина. — 1905. — Вып. I-II; *Антипов В. А.* Народные приметы, касающиеся погоды и сельского хозяйства // Живая старина. — 1901 — Вып. I.; *Левицкий А.* Церковно-приходская летопись села Глубочка, Житомирского уезда, Волынской епархии // Волынские епархиальные ведомости. — 1898. — № 33, 34.

9. *Ермолов А.* Народная сельскохозяйственная мудрость в пословицах, поговорках и приметах. — Т. II — СПб., 1905; Т. IV. — СПб., 1905; *Ермолов А.* Народные приметы на урожай. — СПб., 1912.

10. Національні архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (далі ІМФЕ). — Ф. 15-3, од. зб. 214, арк. 55.

11. *Никифоровский Н. Я.* Простонародные приметы и поверья... — С. 217.

12. *Ермолов А.* Народная сельскохозяйственная мудрость... — Т. IV. — С. 284.

13. *Там само.* — С. 64.

14. Національні архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ. — Ф. 15-3, од. зб. 206, арк. 71; Ф. 1-5, од. зб. 481, арк. 2.

15. *Ермолов А.* Народная сельскохозяйственная мудрость... — Т. IV. — С. 96.

16. Рукописні фонди ІМФЕ. — Ф. 15-3. Спр. 214. Арк. 45-47.

17. *Сержпутьский А.* Прымхі і забабоны... — С. 94.

18. Національні архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ. — Ф. 1-5, од. зб. 402, арк. 32.

19. *Руднев В. В.* Этнометеорология // Советская этнография. № 4. — 1990. — С. 51.

20. *Максимович М. А.* Собрание сочинений. — Т. II. — К., 1877. — С. 466.

21. *Сержпутьский А.* Прымхі і забабоны... — С. 17.

22. *Зайковский В. Б.* Народный календарь восточных славян // Этнографическое обозрение. — № 4. — 1994. — С. 54.

23. *Никифоровский Н. Я.* Простонародные приметы и поверья... — С. 211.

24. Національні архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ. — Ф. 1-5, од. зб. 402, арк. 117.

25. Національні архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ. — Ф. 1-5, од. зб. 482, арк. 190.

26. *Толстыё Н. И. и С. М.* Заметки по славянскому язычеству. 3. Первый гром в Полесье. 4. Защита от грома в Полесье // Обряд и обрядовый фольклор. — М., 1982. — С. 50-53.

27. *Ушаков Д.* Материалы по народным верованиям великоруссов // Этнографическое обозрение. № 2. — 1896. — С. 197.

28. *Никифоровский Н. Я.* Простонародные приметы и поверья... — С. 189.

29. *Ермолов А.* Народная сельскохозяйственная мудрость... — Т. II. — С. 16.

30. *Там само.* — С. 17.

31. *Шаповалова Г. Г.* Егорьевский цикл весенних календарных обрядов у славянских народов и связанный с ним фольклор / Фольклор и этнография: Обряды и обрядовый фольклор. — Ленинград, 1974. — С. 128.

32. Національні архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ. — Ф. 1-5, од. зб. 403 (1), арк. 63.

33. Національні архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ. — Ф. 1-7, од. зб. 716, арк. 72.

34. *Ермолов А.* Народная сельскохозяйственная мудрость... — Т. II. — С. 17.

35. Національні архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ. — Ф. 1-5, од. зб. 403 (1), арк. 50.

36. *Ермолов А.* Народная сельскохозяйственная мудрость... — Т. II. — С. 17.

37. *Там само.* — С. 354.

38. Національні архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ. — Ф. 1-5, од. зб. 402, арк. 2.

Київ

Folk Meteorology is an integral part of the system of knowledge of the inhabitants of Polissya. Polissya is justly evaluated as one of the archaic areas of Slavonic world. It is Polissian statements on material and spiritual culture, language, social and family life, etc., that turn to be a starting point in reconstruction of the most ancient stages in the development of Slavs. Folk experience in weather forecasting has a lot in common with other Slavonic nations. The greatest number of common features is traced in short-termed weather signs. Especially many differences are found in the signs of harvest forecast, that is caused by climatic and economic peculiarities of the development of Slavonic folks.